

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HATALOMRA JUTÁSA, VÁZLATOS TÖRTÉNETE ÉS A PROLETÁRDIKTATÚRA FEGYVERES ERŐI

Absztrakt

Jelen tanulmány a magyar történelem egy rövid korszakát, az 1919. március 21. és augusztus 1. között fennálló Tanácsköztársaság 133 napját mutatja be. A szerző ezen időszak legfontosabb eseményeit, a kommunista vezetők legjelentősebb intézkedéseit, s mindenekelőtt a fegyveres erők helyzetét tárja fel. Ennek keretében először a proletárdiktatúra kialakulásának körülményeiről, a tanácsállam előzményeiről esik szó, ezt követően a rendszer fő jellemzői és változtatásai következnek, végül pedig bemutatásra kerülnek a Tanácsköztársaság fegyveres erői s a diktatúra bukásának okai. Mindezek elemzésével a tanulmány rámutat a tanácsállam visszasságaira, problémáira.

Kulcsszavak: Tanácsköztársaság, proletárdiktatúra, kommunizmus, Vörös Hadsereg, Vörös Őrség, Leninfiúk.

BEVEZETÉS

A dualizmus végnapjaira reményvesztetté vált, óriási társadalmi erőt és tömeget jelentő munkásság, a benne felgyülemlett elégedetlenség szikráit az őszirózsás forradalomban vezette le. Az ennek hatására létrejött Népköztársaság azonban képtelen volt kezelni a problémákat, így a munkásosztályt felhasználva a kommunisták a korábbi rendszer társadalmi berendezkedését és jogrendszerét megsemmisítve kívánták életre kelteni saját politikai, ideológiai és jogrendszerüket, a Tanácsköztársaságot. A proletárdiktatúra szinte teljesen felszámolta a dualizmus jog- és intézményrendszerét, saját alkotmányt dolgozott ki, valamint szovjet mintájú végrehajtó hatalmat és ezt kiszolgáló igazságszolgáltatást hozott létre. Eme forradalmi átalakítást nem kerülhette el a hadsereg területe sem. A sereg teljes korábbi szervezetét megreformálták, s annak sarokköveivé a munkás katonákat emelték, akiknek ideológiai megbízhatósága minden kétség felett állt.

1. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETE

1.1. A PROLETÁRDIKTATÚRA ELŐZMÉNYEI

Liptai Ervin szerint, ami március 21-én bekövetkezett, az logikus következménye volt egy olyan folyamatnak, amely már évek óta feltartóztathatatlanul haladt előre.¹ Az 1867-es kiegyezést követően úgy tűnt, hogy Magyarország az Osztrák-Magyar Monarchia részeként sikeresen a fejlődés útjára lépett. Azonban az első világháború mindent megváltoztatott. A háborúban elszenvedett vereségek és a nagymértékű embervesztés miatt Magyarországról egyre több férfit vittek el katonának, s küldték őket a frontra. Ennek következtében szinte minden munkát az asszonyoknak és a gyermekeknek kellett végezniük, aminek hatására az ipar és a mezőgazdaság termelése nagymértékben visszaesett, egyre nőtt a nyomor és az éhínség. Az éhező ország nem tudott a katonáknak hadianyagot, élelmezést és felszerelést biztosítani, emiatt pedig elkerülhetetlenné vált a katonai összeomlás. 1917-től már nyilvánvaló volt, hogy a Monarchia a háborút vesztesként fogja befejezni. 1918 januárjától országszerte érezhető volt a feszültség és az elégedetlenség, mely sztrájkok formájában nyilvánult meg. A magyar nép a háború befejezését és békekötést követelt. E követelések megegyeztek Károlyi Mihály, a Függetlenségi Párt vezetőjének céljaival, így nem meglepő, hogy a párt széles rétegek támogatását szerezte meg. Így amikor IV. Károly nem bízta meg Károlyit kormányalakítással, a dühös tömeg „fellázadt”.

Október 28-án a Lánchídnál történt fegyveres összetűzés a tömeget feltartóztató rendőrök és a Várba vonuló felkelők között csak még tovább szította a tüzet. Október 30-án a tüntetők a Keleti pályaudvaron meggátolták az újabb katonák frontra küldését és az egyik szerelvényből fegyvereket szereztek. Másnap a

¹ LIPTAI ERVIN: *A magyar Tanácsköztársaság*, 1979, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 5. o.

fővárosban már mindenki tudta: kirobbant a forradalom. Az események hatására József főherceg végül Károlyit bízta meg kormányalakítással. Ezzel megkezdődött Magyarországon a Károlyi-rendszer, mely iránt a magyar nép nagy reményeket táplált. Az ország lakossága úgy hitte, végre egy békés, szabad korszak elé nézhet a magyar nemzet. A rendszerbe vetett bizalom eleinte megtérülni látszott: a Nemzeti Tanács november 16-án kikiáltotta a köztársaságot, a főhatalmat pedig a kormányra ruházta. 1919. január 11-én Károlyi Mihályt köztársasági elnökké, míg Berinkey Dénest miniszterelnökké nevezték ki. Február 15-én elfogadták a földreformtörvényt, a választójogot kiterjesztették, állampolgári joggá nyilvánították az egyesülési és a gyülekezési szabadságot, emelték a béreket, munkanélküli-segélyt vezettek be.

Mindez azonban csak a látszat volt. Valójában a nehéz gazdasági körülmények miatt az intézkedések hatásai nemigen voltak érezhetőek. A jegyrendszer működésképtelenné vált, óriási mértékben megnőtt a munkanélküliek száma, rengetegen éltek nyomorban. Ráadásul ezeket a problémákat még inkább tetőzték a nemzetiségekkel kapcsolatos konfliktusok és a gyorsuló infláció. A kormányt egyre több támadás érte, támogatóinak száma egyre csökkent. Több ellenzéki párt is alakult, melyek közül kiemelkedett a Kun Béla által vezetett Kommunisták Magyarországi Pártja. A kapitalizmus megdöntését hirdették és az orosz mintájú tanácsrendszer kialakítását tűzték ki zászlajukra. Egyenlőséget, jobb életszínvonalat, a kizsákmányolás megszüntetését ígérték. Utópikus elképzeléseik főként a szegényebb rétegeket, a munkanélkülieket és a fiatalokat érintették meg. A kommunista párt széleskörű propaganda tevékenységet folytatott, amely felhívások, plakátok, röplapok képében öltött testet, és amelyek révén folyamatosan növelte támogatói számát.

A propaganda eredményeként, valamint a Népköztársaság erőtlenségének, intézkedéseinek eredménytelensége következtében a kommunista párt népszerűsége óriási mértékben növekedett, ezért a kormány határozott lépésre szánta el magát. Február 20-án – miután az e napra szervezett munkanélküli-tüntetés a Nép-szava előtt lövöldözésbe torkollott – Kun Bélával együtt 32 kommunista vezetőt tartóztattak le. Ám mielőtt a helyzet rendeződhetett volna, a szövetségesek „közbeléptek”, ugyanis március 20-án a kormány kézhez kapta a Vix-jegyzéket, mely a párizsi békekonferencia február 26-ai döntését tartalmazta.² Az ebben közölt katonai határokat és feltételeket – melyek közt szerepelt egy semleges zóna kialakítása a román és magyar hadsereg között, valamint e terület 10 nap alatt történő kiürítése az ott lévő hadi-, gazdasági- és vasúti anyag hátrahagyása mellett – Károlyi elfogadhatatlannak és teljesíthetetlennek tartotta.³ Ezért március 21-én visszautasította a jegyzéket, határozott a lemondásról s egy szociáldemokrata politikusokból álló kormányt kívánt kinevezni.⁴

A kormány túlzottan liberális, a katonai és háborús helyzetet figyelmen kívül hagyó politikája, továbbá a temérdek megoldatlan probléma (a súlyos gazdasági helyzet, a kormány ingatag hatalma, az antantbarát politika megghiúsulása) következtében azonban a radikális politikai erők befolyása megnövekedett, mely révén a szociáldemokrata pártban is szélsőséges eszméket vallók kerültek többségbe. Ennek köszönhetően – Károlyi háta mögött, őt megkerülve – március 21-én, délután a szociáldemokraták teljes titokban megegyeztek a külső kőbányai gyűjtőfogházban lévő kommunistákkal a hatalom közös átvételéről.⁵ A megállapodás többek között arról szólt, hogy a kommunisták és a szociáldemokraták közös vezetőségi ülése dönt a közös párt létrehozásáról – melynek ideiglenes elnevezése Magyar Szocialista Párt –, valamint, hogy ez a párt haladéktalanul átveszi a hatalmat.⁶ Kimondták, hogy létre fogják hozni a tanácsrendszert, hogy eltörlik a nemzetgyűlési választásokat, hogy a lehető leggyorsabban megszerveznek egy új hadsereget, s hogy szoros kapcsolatot építenek ki Szovjet-Oroszországgal.⁷ A dokumentum aláírása után a szociáldemokraták elhagyták a fogházat és intézkedtek a kommunista vezetők szabadon bocsátása felől, akik este fél hétre már szabadon tervezhették az új rendszer kiépítését.⁸

Az eseménysor végén Magyarországon a Kommunista Párt szerezte meg a hatalmat, amely kikiáltotta a Magyar Tanácsköztársaságot, ezzel létrehozva a proletárdiktatúrát.⁹

² ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*, 2002, Osiris Kiadó, Budapest, 117-123. o.

³ HAJDU TIBOR: *Március huszonegyediké*, 1979, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 54-55. o.

⁴ ROMSICS: *i. m.* 117-123. o.

⁵ GERENCSÉR MIKLÓS: *Vörös könyv 1919*, 1993, Antológia Kiadó, Lakitelek, 7. o., 11-14. o.

⁶ HAJDU TIBOR: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*, 1969, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 35. o.

⁷ GERENCSÉR: *i. m.* 7. o., 11-14. o.

⁸ BENTSUR, EYTAN: *Láng Európa szívében – Kun Béla hatalmának 133 napja – Az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság története*, 2010, K.u.K. Kiadó, Budapest, 109-113. o.

⁹ BALOGH SÁNDOR – GERGELY JENŐ – IZSÁK LAJOS – FÖGLEIN GIZELLA: *Magyarország története 1918-1975*, 1986, Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 28-29. o.

1.2. A TANÁCSÁLLAM JELLEMZŐI ÉS LEGFONTOSABB LÉPÉSEI

A fővárosban a hatalomátvétel és a végrehajtó hatalom létrehozása mindössze néhány óra alatt lezajlott. A Tanácsköztársaság híre villámgyorsan végigsöpört Budapesten és nemsokára az egész ország tudomást szerzett a proletárdiktatúra kikiáltásáról.¹⁰ Az események a következő napokban is gyorsan követték egymást. Március 22-én Mindenkihez címmel kiáltványt jelent meg, melyben az újdonsült vezetők kinyilvánították Oroszországgal való szövetségüket és felvázolták megvalósítandó programjukat, elérendő céljaikat.¹¹ A proklamációban többek között kihirdették a statáriumot, bevezették a szesztilalmat, a tömegrendezvényeket szovjet engedélyhez kötötték,¹² valamint elrendelték mindenféle fegyver 48 órán belül történő beszolgáltatását.¹³

Március 26-án megalakult a Magyarországi Szocialista Párt s létrehozták a Forradalmi Kormányzótanácsot.¹⁴ E teljhatalmú szervezet kormányként, a végrehajtó hatalom csúcsaként működött, tagjai a népbiztosok voltak. A Kormányzótanács elnöke Garbai Sándor, külügyi népbiztos – és egyben a forradalom tényleges vezetője – Kun Béla lett. Március végétől a vezetőség rendeletek százait adta ki, melyek azt a célt szolgálták, hogy megszüntessék az előző időszak maradványait és lefektessék az új rendszer alapjait. Április 2-án közzétették az ideiglenes alkotmányt, mely a Tanácsköztársaságot a munkások és parasztok államának nyilvánította, s fő célként a szocialista gazdasági és társadalmi rend kiépítését és a „kizsákmányolás” megszüntetését határozta meg. Az alkotmányban szabályozták az állami szervek működését, feladatait, hatáskörét is.¹⁵

A korábbi közigazgatási szervezetrendszer helyett bevezették a tanácsrendszert, munkás-, katonai- és paraszt- vagy földművestanácsokat hoztak létre. A tanácsok közül kiemelkedett a Budapesti Munkástanács, mely ellenőrző és tanácskozó szerepet töltött be.¹⁶ A tanácsoknak minden helyi jellegű ügygel foglalkozniuk kellett, azonban bizonyos ügyek intézése céljából szakbizottságokat (albizottságokat) alakíthattak. Ezek ügyintéző szervek voltak, s a tanácsok hatáskörébe tartozó ügyekben járhattak el.¹⁷

A tanácsokon kívül direktóriumok és intézőbizottságok is létrejöttek. Előbbiek a tanácsokat irányító, folyamatosan működő, adminisztratív végrehajtó hatalmat gyakorló szervek voltak. A direktóriumok többnyire 3-5 tagból álltak, melyek közül az egyik mindig az elnöki pozíciót töltötte be, s e tisztséget a tagok felváltva cserélgették egymás között.¹⁸ Utóbbiak, vagyis az intézőbizottságok az államigazgatás általános hatáskörű helyi szervei voltak, s a tanácsoknak voltak alárendelve. Az intézőbizottságok készítettek elő és hajtották végre a tanácsok határozatait,¹⁹ sőt az Alkotmány kimondta, hogy a felettes tanács vagy intézőbizottság hivatalból megváltoztathatja az alárendelt tanács bármely határozatát.²⁰

A legfőbb államhatalmi és törvényhozói szerv a megyei, valamint a városi tanácsok és a szakszervezetek küldötteiből álló Tanácsok Országos Gyűlése volt.²¹ Ez a szerv választotta meg a szövetséges központi intéző bizottságot, mely aztán 1919. június 24-én új népbiztosokat választott, továbbá megújította a népgazdasági tanács elnökségét és az ellenőrző bizottságot.²²

A választások rendszere is átalakult. A korábbi cenzusok nagy számát tartalmazó választási rendszert – amely révén a társadalom jelentős része kizorult a választójog gyakorlásából – felváltotta egy széleskörű választási jogosultságot biztosító, azonban erősen ideologizált választójogi szabályozás, mely szerint minden olyan 18. életévét betöltött férfi és nő rendelkezett aktív és passzív választójoggal, aki a társadalom számára hasznos munkából élt vagy olyan háztartási munkával foglalkozott, amely ezt lehetővé tette. Ezen felül választhatók és választók lehettek a katonák, a csendőrök és a rendőrök is.²³ Ideológiai okokból nem rendelkez-

¹⁰ BENTSUR: *i. m.* 113-119. o.

¹¹ BALOGH – GERGELY – IZSÁK – FÖGLEIN: *i. m.* 30. o.

¹² RÉTI LÁSZLÓ: *Így látta az ellenség*, 1969, Gondolat Kiadó, Budapest, 43-44. o.

¹³ GERENCSÉR: *i. m.* 28. o.

¹⁴ ROMSICS: *i. m.* 124. o.

¹⁵ BALOGH – GERGELY – IZSÁK – FÖGLEIN: *i. m.* 29-31. o.

¹⁶ ROMSICS: *i. m.* 124. o.

¹⁷ SARLÓS MÁRTON: *A magyar Tanácsköztársaság állama és joga*, 1959, Akadémiai Kiadó, Budapest, 113. o., 124. o.

¹⁸ BALOGH – GERGELY – IZSÁK – FÖGLEIN: *i. m.* 31-32. o.

¹⁹ SARLÓS: *i. m.* 113-114. o.

²⁰ HAJDU (1969): *i. m.* 121. o.

²¹ BALOGH – GERGELY – IZSÁK – FÖGLEIN: *i. m.* 31-32. o.

²² VÁRY ALBERT: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, 1993, Szegedi Nyomda, 172. o.

²³ HAJDU (1969): *i. m.* 107-114. o.

tek választójoggal azok, akik bér munkásokat alkalmaztak, munkanélküli segélyből éltek, valamint a kereskedők, a lelkészek, a szerzetesek. Ezen felül továbbra is érvényesültek a természetes választójogi korlátok is, így nem járulhattak az urnákhoz az elmebetegek, a gondnokság alatt állók és azok, akiknek politikai jogaik fel voltak függesztve valamilyen bűncselekmény miatt.²⁴

A választójog korábbiakhoz képest példa nélküli kiterjesztése ellenére azonban az áprilisban tartott választások nem voltak demokratikusnak mondhatók, ugyanis csak a Szocialista Párt állíthatott listát, a szavazást a falvakban és vidéken nyíltan bonyolították le, ráadásul a választások módja nem volt egyértelműen szabályozva.²⁵

A létrejött totalitárius államban tehát a Kommunista Párt figyelme mindenre kiterjedt, a vezetők a legapróbb részletekig ellenőrizték az emberek életét és általuk szükségesnek vélt helyzetekben a legbensőbb magánszférába is beavatkoztak. Ennek során irányítani akarták az emberek gondolatait is. Éppen ezért szabályozták az oktatást és a sajtó működését, valamint befolyásolták a színházakban a jegyárakat és az előadásokat, továbbá a rendszer szempontjából hátrányos vagy közömbös intézmények működését szüneteltették, így többek között zárva tartották a Magyar Nemzeti Múzeumot is.²⁶

A szociáldemokratákkal kötött megállapodásnak megfelelően Kun Béla a Tanácsköztársaság fennállásának egész ideje alatt szoros kapcsolatot ápolt a Szovjetunióval, folyamatosan tájékozatta Lenin és Csicserin a fejleményekről.²⁷ A kommunista külpolitika fő mozgatórugója a világforradalom kitörésébe vetett hit volt, mely hitet a környező országok próbálkozásai csak megerősítették. Kun Béla és társai szentül hitték, hogy kialakul majd egy nemzetközi Tanácsköztársaság.²⁸

1.3. A RENDSZER KÉT FŐ TÖREKVÉSE

A Forradalmi Kormányzótanács a magántulajdon felszámolását tekintette az egyik legfontosabb feladatának.²⁹ Ennek megvalósítása érdekében április 3-án megjelent a földről szóló rendelet, melynek értelmében minden közép- és nagybirtok a proletárállam tulajdonába ment át. A kisajátított birtokokon termelészövetkezeteket hoztak létre, melyek gyakorlatilag állami gazdaságok voltak. A földeken kívül kisajátították az ipari és bányauzemeket, a közlekedési eszközöket, a pénzüzeteket, a biztosító vállalatokat és a bérházakat. Államosították a nagy-, a kül- és a kiskereskedelmet is.³⁰ Az államosított üzemek élére termelési biztost állítottak, aki többnyire munkás vagy műszaki tisztviselő lehetett, ő volt az üzem felelős vezetője. Mellette 3-7 tagból álló üzemi ellenőrző munkástanács működött, mely segítette és ellenőrizte is őt egyben.³¹ Az államosítások azonban jelentős túlkapasokkal valósultak meg, ezt jól bizonyítja, hogy követelték az ékszerek és drágakövek átadását a Kommunista Pártnak, a villákat közösségi használatra bocsátották, s államosították a szállodákat.³²

Az államosítások mellett a rendszer másik fontos törekvése a dolgozók életkörülményeinek javítása volt. E célból április 17-én általános bérrendezést fogadtak el, melyben csökkentették a lakbéreket és minimalizálták a fizetések közötti aránytalanságokat.³³ A bércategóriák megállapítása a népbiztoságokon belül történt a szakszervezetek segítségével. A munkákat az üzemi munkástanáccsal együtt kellett besorolni, ezek a tanácsok mondták ki a végső szót.³⁴ A március 26-án megjelent XI. számú rendelet bevezette a munkakötelezettséget, kimondva: „*a proletárállamban csak annak van joga élni, aki dolgozik.*”³⁵ Az általános munka-

²⁴ SÁRLÓS: *i. m.* 26-27. o.

²⁵ ROMSICS: *i. m.* 124-125. o.

²⁶ GERENCSÉR: *i. m.* 27. o., 35-36. o.

²⁷ BENTSUR: *i. m.* 135-136. o.

²⁸ HAJDU (1969): *i. m.* 53-61. o.

²⁹ ROMSICS: *i. m.* 125. o.

³⁰ SÁRLÓS: *i. m.* 33-37. o.

³¹ HAJDU (1969): *i. m.* 365-368. o.

³² BENTSUR: *i. m.* 140-141. o.

³³ ROMSICS: *i. m.* 125-126. o.

³⁴ HAJDU (1969): *i. m.* 388-389. o.

³⁵ Forradalmi Kormányzótanács XI. számú rendelete: A munkakényszer és a munkához való jog.

kötelezettséggel együtt kimondták a munkához való jogot, bevezették a heti 48 órás munkaidőt, a fizetett szabadságot és állami ellátást biztosítottak a munkaképtelenek és a munkanélküliek számára. Azonban munkanélküli-segélyben csak azok részesülhettek, akik alkalmatlanok voltak a hadseregbe történő besorozásra.³⁶

A rendszer népjóléti politikája keretében sor került a dolgozók általános betegségi és baleseti biztosításának bevezetésére, melyet a március 30-án megjelent XXI. KTE számú rendelet tartalmazott. Ez minden munkás számára (aki köz- vagy magánszolgálatban munkabér vagy fizetés fejében dolgozott) betegségi és baleseti biztosítás nyújtását rendelte el, ráadásul a korábbinál jóval magasabb összegben állapította ezt meg. A Tanácsköztársaság idején az anyák is táppénzt és gyermekágyi segélyt kaptak,³⁷ s velük együtt a gyermekek védelméről is gondoskodtak: az iskolákban gyámoknak kellett felügyelniük a gyermekek megfelelő egészségi és erkölcsi védelmét, létrehozták az iskolaorvosi hálózatot, szabályozták a gyermekmunkát.³⁸ Ezen kívül a Forradalmi Kormányzótanács a lakásviszonyokat is rendezni kívánta. A március 30-án megjelent XV. számú rendeletben létrehozták a Központi Lakásbiztoságot, valamint megállapították, hogy ki milyen lakásra jogosult. Minden felnőttet legfeljebb egy szoba illetett meg, s egy család három szobánál többel nem rendelkezhetett.³⁹

2. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG FEGYVERES ERŐI

2.1. VÖRÖS HADSEREG

A Tanácsköztársaság létének vázlatos áttekintése jól mutatja annak általános szellemiségét, vagyis a dualizmus államának rendszerszintű átalakítására való törekvést, a korábbi intézmények felszámolását, új politikailag és ideológiailag is megbízható szervezetek létrehozását. E törekvések nem kerülhették el a hadsereget és a rendfenntartó szerveket sem. E folyamat során megszüntették a korábbi szerveket és életre hívták a Vörös Hadsereget, a Vörös Őrséget és a Lenin-fiúk csoportját.

A magyarországi Tanácsköztársaság egész fennállása alatt igen fontos szerepet töltöttek be a fegyveres erők.⁴⁰ Ám 1919 márciusa előtt ez nem volt elmondható, ugyanis a Károlyi-rendszerben nem jött létre valódi, szervezett hadsereg, annak létszáma a polgári demokratikus időszakban alig érte el a negyvenezer főt.⁴¹ Az akkori kormány úgy gondolta, szükségtelen bevezetni az általános hadkötelezettséget és felállítani egy nagy létszámú, állandó hadsereget. A hadsereg céljának a polgári demokratikus forradalom során csak a béke és rend biztosítását tekintették, ezt pedig egy kis létszámú sereggel is megvalósíthatónak vélték, így megkezdték a tisztikar létszámának csökkentését.⁴² Ez nagy hibának bizonyult, mivel március körül óriási szükség lett volna egy jól képzett hadseregre, ugyanis az országot minden irányból veszély fenyegette: keleten a román, délen a balkáni hadsereg, északon pedig a csehszlovák csapatok.⁴³ Éppen ezért a Forradalmi Kormányzótanács megalakulása után szinte azonnal intézkedett a fegyveres erők ügyében.

A népbiztoságok felállításakor a Hadügyi Népbiztoság élére kinevezték Pogány Józsefet, helyetteseként pedig Szántó Bélát és Szamuely Tibort jelölték meg.⁴⁴ Ezt követően március 25-én megjelent a XXIII. számú rendelet, mely elrendelte a hadsereg felállítását. A rendelet értelmében a közvetlen irányítást a Hadügyi Népbiztoság látta el, míg a legfelsőbb irányító szerepét a Forradalmi Kormányzótanács töltötte be.⁴⁵ Az első időszakban minden feladat a Hadügyi Népbiztoságra hárult, mely két főcsoportból állt. A hadműve-

³⁶ BALOGH – GERGELY – IZSÁK – FÖGLEIN: *i. m.* 33-34. o.

³⁷ Forradalmi Kormányzótanács XXI. K. T. E. számú rendelete: Munkások betegségi és baleseti biztosításának kiépítése.

³⁸ LIPTAI: *i. m.* 185-193. o.

³⁹ Forradalmi Kormányzótanács XV/b. K. T. E. számú rendelete: A lakásrekvirálási rendelet.

⁴⁰ RÉTI: *i. m.* 40. o.

⁴¹ ROMSICS: *i. m.* 129. o.

⁴² SZAKÁLY SÁNDOR: *Honvédség és tisztikar 1919-1947*, 2002, Ister Szolgáltató, Kereskedelmi és Kiadó Kft, Budapest, 9. o.

⁴³ MÜNNICH FERENC: *A magyar Tanácsköztársaságról*, 1969, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 73. o.

⁴⁴ LIPTAI: *i. m.* 145. o.

⁴⁵ Forradalmi Kormányzótanács XXIII. K. T. E. számú rendelete: A Vörös Hadsereg alakításáról

leti főcsoport a főparancsnoki és vezérkari teendőket látta el, míg a szervezési főcsoport a csapatszervezést, az anyagi ellátást, a műszaki és tüzér-anyagellátást biztosította.⁴⁶ Majd miután kiderült, hogy ez a helyzet így fenntarthatatlan, április 21-én létrehozták a Keleti Hadseregparancsnokságot is.⁴⁷

A rendelet a sereg célját és rendeltetését a következőképpen határozta meg: „A Vörös Hadsereg a proletárság osztályhadserege. Minden katonájának egyenlő kötelessége a forradalmi proletárság érdekeinek védelme minden külső és belső ellenség ellen, harc a világproletárság felszabadításáért”.⁴⁸ A proletárhatalom védelme nem csupán passzív védekezést jelentett, hanem a rendszert megdőnteni szándékozó ellenséges csapatok elleni aktív támadást is, mind belföldön, mind külföldön. Ennek megfelelően a hadsereg bevetésére főleg a szövetséges intervencióval szemben, ezen belül is főleg a román támadás ellen került sor. Ezen kívül többször felhasználták a sereget nagyobb ellenforradalmi tevékenységek leverésére is.⁴⁹ A világproletárság gondolatával kapcsolatban pedig fontos kiemelni, hogy ez alatt nem más nemzetközi problémák fegyveres megoldását kell érteni, hanem a proletárnemzetköziség megteremtését, a proletárhadseregek összefogását és szükség esetén azok megsegítését.⁵⁰ Vagyis a vezetők valódi célja nem a nemzetvédelem volt, hanem a proletárdiktatúra mindenáron történő fenntartása, a kommunista elvek terjesztése és azok megsértőivel szemben történő fellépés.

A rendelet továbbá tartalmazta az is, hogy a fegyelem biztosítására és a tisztikar ellenőrzésére felállítják a katonai politikai biztosok intézményét, s ezzel egyben megszüntetik a katonatanácsokat.⁵¹ A politikai megbízottakat a Hadügyi Népbiztosság útján rendelték ki minden csapattesthez. Feladataik között szerepelt a hadsereg parancsnokainak ellenőrzése, a forradalmi szellem és fegyelem fenntartása, a toborzások rendjének biztosítása, minden olyan cselekménnyel szembeni fellépés, ami ezeket veszélyezteti, a katonák jólétének garantálása, valamint felvilágosító írások és újságok kiadása a katonák számára. Ilyenek voltak a Vörös Katona és a Proletár Hadsereg. Ez utóbbi tevékenység a katonák politikai nevelésének része volt, melynek keretében rendszeresen oktató előadásokat is tartottak. Ezek során főként a Vörös Hadsereg célját és rendeltetését hangsúlyozták ki, valamint kiemelték, hogy a Vörös Hadsereg nincs egyedül, küzdelme a nemzetközi harc része.⁵² A politikai nevelő munka révén igyekeztek elérni, hogy ezen célokat a katonák is minél inkább sajátjuknak érezzék, s ennek megfelelően harcoljanak értük. A politikai nevelő munkában a politikai megbízottakon kívül azok helyettesei és az alegységeknél kinevezett agitátorok is közreműködtek. Tevékenységüket a hadsereg lapjainak rendszeres megjelenése mellett nagyban segítette a Közoktatásügyi Népbiztosság hadseregpropaganda ügyosztálya.⁵³

A rendelet értelmében tartalék zászlóaljokat és csapattesteket is fel kellett állítani. Azt is előírták, hogy a hadsereg vezetésének lehetőleg képzett tisztekből kell állnia, a kellő képzettség megszerzése érdekében pedig külön parancsnokképző tanfolyamokat indítottak.⁵⁴ A kiképzést munkaidőn kívül kiképző tisztek végezték, akiknek azonban nem volt parancsoló és fegyverviselési joguk. Az alapító rendelet azt is kimondta, hogy a Vörös Hadseregben csak parancsnokok és katonák vannak, osztálykülönbségek, rendfokozatok és rangjelzések nem.⁵⁵

⁴⁶ MÜNNICH: *i. m.* 81-82. o.

⁴⁷ KELEMEN ROLAND: Katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás a polgári és a bolsevik típusú forradalom időszakában, in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867-1944*, 2015, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, Győr, 88-89. o.

⁴⁸ HAJDU (1969): *i. m.* 136-138. o.

⁴⁹ Uo. 144-160. o.

⁵⁰ MUCS SÁNDOR: A Vörös Hadsereg politikai arculata, politikai nevelő munka a vöröskatonák között, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest, 360-361. o.

⁵¹ HAJDU (1969): *i. m.* 136-138. o.

⁵² SZABÓ LÁSZLÓ: A szocialista hadművészet egyetemes és sajátos vonásai a magyar Vörös Hadsereg stratégiájában és taktikájában, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest, 338. o.

⁵³ MUCS: *i. m.* 360-363. o.

⁵⁴ HAJDU (1969): *i. m.* 136-138. o.

⁵⁵ FARKAS ÁDÁM: *Válogatás a modern magyar honvéd-katonai büntető joghistória forrásaiból (1867-1945)*, 2014, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr, 228-229. o.

A Vörös Hadseregről azonban nem csupán a XXIII. számú rendelet rendelkezett, hanem az Alkotmány is, méghozzá annak 7. szakasza, mely így szól: „(...) a Tanácsköztársaság felfegyverzi a dolgozókat és lefegyverzi a kizsákmányolókat. A Vörös Hadsereg a proletárság osztályhadserege.”⁵⁶

A jogszabályi háttér megteremtése után március 30-án megkezdtek a toborzást.⁵⁷ Többnyire személyes felhívás és toborzóbizottságok útján, valamint plakátok kibocsátása révén igyekeztek minél több embert rávenni a hadseregbe való belépésre. Az első módszer, azaz a személyes felhívás megvalósításában a Tanácsköztársaság valamennyi vezetője részt vett. Kun Béla például a Vígszínházban, Szamuely a Király Színházban, Weltner Jakab pedig az operaházban szólalt fel és népszerűsítette a Vörös Hadsereget.⁵⁸

A második lehetőség a bizottságok útján történő toborzás volt. A toborzóbizottságokat a Hadügyi Népbiztosság nevezte ki. A bizottság tagjai között katonai és orvosi szakemberek foglaltak helyet, valamint egy politikai megbízott, aki azért felelt, hogy a hadseregbe csak proletárokat vegyenek fel.⁵⁹ Ugyanis a seregbe hivatalosan csak szervezett munkásokat vehettek fel. Gyakorlatilag azonban a sürgető problémák miatt bárki bekerült, aki alkalmas volt a katonai szolgálatra.⁶⁰ A seregbe való belépéshez mindössze a csapattestek bizalmi tanácsának, a szocialista pártnak, a munkás- és földművesegények tanácsának vagy valamely szakszervezetnek az ajánlására volt szükség.⁶¹ A toborzás szervezését később munkástanácsokra bízta, mivel a toborzóbizottságok rendszertelenül működtek és hatáskörük sem volt pontosan rögzítve.⁶² A toborzás harmadik módja pedig plakátok és röpiratok kiadása volt.⁶³

A toborzás kezdetben sikeresnek bizonyult: eleinte több ezren csatlakoztak lelkesen a sereghez.⁶⁴ A Hadseregbe belépők között mindenféle foglalkozású egyén megtalálható volt, például pék, szabó, festő, tanuló.⁶⁵ Ráadásul köztük nem csupán magyarok szerepeltek, hanem orosz hadifoglyok, osztrák és jugoszláv önkéntesek, csehek, románok, törökök, szlovákok is.⁶⁶ A belépés tehát önkéntes volt, ez azonban a kilépésre már nem volt jellemző. Aki belépett a hadseregbe, az el kellett, hogy fogadja a hadseregbe vonatkozó szabályokat, alá kellett vetnie magát a seregben uralkodó fegyelemnek, s később önkéntesen már nem léphetett ki.⁶⁷

A kezdeti óriási számú csatlakozáshoz képest a jelentkezés üteme később lelassult, ezért május 31-én a Forradalmi Kormányzótanács CIX. számú rendeletével bevezette a dolgozók védkötelezettségét, mely szerint minden 18 és 45 év közötti dolgozó védköteles, amennyiben alkalmas katonai szolgálatra.⁶⁸ Mindennek köszönhetően április közepére az állomány már hatvanezer főt számlált, majd május végére a létszám elérte a 200 ezer főt.⁶⁹ Azonban a Vörös Hadseregbe nem csak új katonákat vettek fel, ugyanis abba bekerültek a régi rendszer katonái és tisztjei is, ám őket szigorú ellenőrzésnek vetették alá, s csak az ezen való megfelelés esetén lehettek a sereg tagjai.⁷⁰

Az újonnan megalakult sereg első főparancsnoka Böhm Vilmos lett, ám a tényleges katonai vezetés a mindenkorai vezérkari főnök kezében volt, melyek közül az első Tombor Jenő volt, őt Stromfeld Aurél követte, majd pedig Julier Ferenc következett. A hadsereg tisztviselőit egyébként a Hadügyi Népbiztosság nevezte ki.⁷¹

⁵⁶ SARLÓS: *i. m.* 30-31. o.

⁵⁷ ROMSICS: *i. m.* 129. o.

⁵⁸ GERENCSÉR: *i. m.* 39. o.

⁵⁹ MÜNNICH: *i. m.* 33. o.

⁶⁰ GERENCSÉR: *i. m.* 27. o.

⁶¹ MUCS: *i. m.* 359. o.

⁶² MÜNNICH: *i. m.* 33. o.

⁶³ TISZAY ANDOR – MUNKÁCSI PIROSKA – REMETE LÁSZLÓ (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság röplapjai*, 1959, A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 59. o., 88. o., 97. o., 130. o., 251. o.

⁶⁴ SZAKÁLY: *i. m.* 53-54. o.

⁶⁵ HAJDU (1969): *i. m.* 138-139. o.

⁶⁶ ZALKA MIKLÓS: *Mindenkihez! A magyar Tanácsköztársaság története*, 1969, Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 91. o.

⁶⁷ MÜNNICH: *i. m.* 242. o.

⁶⁸ Forradalmi Kormányzótanács CIX. számú rendelete: Minden dolgozó férfi védköteles.

⁶⁹ GERENCSÉR: *i. m.* 28-29. o.

⁷⁰ FARKAS: *i. m.* 228-229. o.

⁷¹ MÜNNICH: *i. m.* 74. o.

A Vörös Hadseregben a vezetők a szigorú rend és fegyelem fenntartására törekedtek. Ennek betartására Kun Béla is különös figyelmet fordított. Ellenőrizte a fegyelmet, a morált és a szervezethez, többször ellátogatott a katonai bázisokra és ha szükség volt rá, feltűzelte a katonákat. Kezdeményezte, hogy az a katonák, aki nem vonul be, veszítse el illetményeit. A hadtestek élére népbiztosokat nevezett ki: Vágó Béla, Pogány József és Landler Jenő személyében.⁷² Kun fegyelmezés céljából röpiratokat is közzétett a katonák számára, például: »Vörös katonák! Fegyelem nélkül a forradalom nem egyéb anarchiánál (...) feltétlen fegyelmet követel ebben a hadseregben mindnyájunk ura: a forradalom...aki a fegyelmet sérti, az ellenforradalmár...az öntudatos vörös katona tartózkodik minden kicsapongástól: nem lop, nem rabol, nem duhajkodik...fegyelmet követel a Forradalmi Kormányzótanács!«⁷³

2.2. VÖRÖS ŐRSÉG

A Hadsereg kiegészítő erejét alkotta a belügyi népbiztos március 26-ai 1. számú rendeletével megalakult Vörös Őrség is, melynek feladata a belső rend megalapozása és fenntartása, s főként a politikai bűnüldözés volt. A rendelet ennek kimondásával egyidejűleg megszüntette a rendőri vonatkozással bíró karhatalmi alakulatokat, s a Vörös Őrség központi osztályában felállította a központi nyomozó szervezetet.⁷⁴ A Forradalmi Kormányzótanács LXXXIV. számú rendelete kimondta, hogy a Vörös Őrség az egyedüli nyomozó testület, ennek megfelelően minden más nyomozó testület megszűnt.⁷⁵ Landler és Vágó arra is felhatalmazta a Vörös Őrséget, hogy ha ellenforradalmi tevékenységet tapasztal, a felelősöket nem kell forradalmi törvényszék elé állítani, hanem azonnal halálbüntetést hajthatnak végre rajtuk, sőt, ha nem e parancs szerint jártak el, akkor az Őrség parancsnokait fenyegették forradalmi törvényszék elé állítással.⁷⁶ E szabályból kitűnik a fegyveres erők vezetőinek kegyetlensége: eljárás, ítélet s egyúttal indokolás nélkül gyakorlatilag bárkit kivégezettek, akit a rendszer szempontjából veszélyesnek tartottak. Ráadásul e rendelkezés alkalmazása nem lehetőség, hanem kötelezettség volt: a Vörös Őrség parancsnokaira ugyanaz a sors várt, mint ami a rendszer ellenségeire, amennyiben az ellenforradalmárokkal szemben nem mellőzték a forradalmi törvényszékek eljárását.

A központi nyomozó szervezetet később a Korvin Ottó vezette Belügyi Népbiztosság politikai nyomozó osztálya váltotta fel,⁷⁷ mely azonos szintre került a Vörös Őrség országos parancsnokságával.⁷⁸

A Vörös Őrség tagjainak egy részét a régi karhatalom legénysége és tisztikara, másik részét leszerelt katonák és felfegyverzett munkások adták.⁷⁹ Ennek megfelelően az Őrségbe beolvadt a rendőrség, a csendőrség, a nemzetőrség, a határrendőrség, a pénzügyőrség és a fogházőrség.⁸⁰ Emiatt viszont a szervezet hatékonysága nem volt egyenletes. A fővárosi egységekben, és ott, ahol a szocialista erők voltak többségben, eredményesen léptek fel az ellenforradalmárok ellen, ám ahol az összetétel „vegyes” volt, ez nem mindig valósult meg.⁸¹ Vagyis a régi rendszer hívei „felpuhították” a Vörös Őrség merev, szocialista ideológiáját, s valamelyest visszafogták a kegyetlenkedést. A testület egyébként a Belügyi Népbiztosságnak volt alárendelve,⁸² ennek megfelelően a magasabb rangú parancsnokokat a Népbiztosság nevezte ki, ám a raj és szakaszparancsnokokat az őrszemélyzet választotta. Az Őrség legfelsőbb szerve az Országos Parancsnokság volt, s ezen kívül a 11 vörösőr kerületben területi szerveket állítottak fel. A kerületekben 2-3 dandár tevékenykedett, a dandárok pedig ezredekre, azok zászlóaljakra, majd századokra és szakaszokra tagozódtak. A községekben úgynevezett rajok láttak el szolgálatot.⁸³

⁷² BENTSUR: i. m. 176. o.

⁷³ TISZAY – MUNKÁCSI – REMETE: i. m. 63. o.

⁷⁴ A Belügyi népbiztos 1. B. N. számú rendelete: A Vörös Őrség felállításáról.

⁷⁵ Forradalmi Kormányzótanács LXXXIV. számú rendelete: A Vörös Őrség az egyedüli nyomozó testület.

⁷⁶ GERENCSÉR: i. m. 81. o.

⁷⁷ SARLÓS: i. m. 31. o.

⁷⁸ GYÖRKÉI JENŐ: A Tanácsköztársaság fegyveres karhatalmi szervei, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest, 367. o.

⁷⁹ ROMSICS: i. m. 125. o.

⁸⁰ LIPTAI: i. m. 143-144. o.

⁸¹ VÉSZI BÉLA: A Tanácsköztársaság államrendszere, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest, 240-241. o.

⁸² LIPTAI: i. m. 143-144. o.

⁸³ GYÖRKÉI: i. m. 366. o.

A budapesti Vörös Őrség vezetője először Seidler Ernő volt, majd távozása után helyét Münnich Ferenc vette át. Májusban pedig Böhm Vilmos alárendelte a testületet Haubrich Józsefnek, aki május 11. óta Budapest katonai főparancsnoka volt.⁸⁴

A Vörös Őrség hajtotta végre a tanácsok intézkedéseit s teljesítette azok akaratát.⁸⁵ Ennek megfelelően ellátta a budapesti államrendőrség feladatait, járőrözött vidéken, segítette a közlekedést, vámfeladatokat bonyolított le, őrizte a letartóztatottakat, leverte az ellenforradalmi felkeléseket, határszolgálatot ellátó egysége őrizte a határokat – éppen ezért nem volt szükség önálló határőrségre - és nyomozott bűncselekmények esetén is, a kész ügyeket pedig átadta a forradalmi törvényszékeknek.⁸⁶

2.3. A LENIN-FIÚK ÉS A HALÁLVONAT

A Hadseregen és a Vörös Őrségen kívül számos más szerv is részét képezte a proletárdiktatúra fegyveres erejének, többek között a magukat Lenin-fiúknak nevező csoport Cserny József vezetésével.⁸⁷ A szervezet március 21-én alakult, főleg Oroszországból visszatért kommunista-hívekből. A körülbelül 200 tagot számláló testület⁸⁸ szervezetenként kezdetben Vágó Bélához tartozott, majd miután ő a frontra ment, az alakulat gyakorlatilag ellenőrzés nélkül maradt, s ennek megfelelően bármit megethetett, tagjait senki nem vonta felelőségre. Így a Lenin-fiúk önállóan nyomozhattak, bárkit letartóztathattak, önkényeskedhettek.⁸⁹ A testület bármilyen nemkívánatos személyt eltávolíthatott, aki számára ellenszenves vagy barátságtalan volt. Elég volt nekik annyi, ha valakinél éppen nem volt személyi igazolvány, máris képesek voltak bántalmazni és megölni az illetőt.

A halálos kimenetelű eltávolításokon kívül letartóztatásokkal is igyekeztek megszabadulni a rendszer vélt vagy valós ellenségeitől. Ismert személyiségek – például gróf Apponyi Albert – automatikusan felkerültek a letartóztatandók listájára, bár az elfogató személyek többségét a telefonkönyvből szemelték ki. Elfogásuk általában nem erőszakosan zajlott, hanem udvarias levelet kézbesítettek számukra. A legtöbben – sejtve mi áll az udvarias kérés mögött – elszöktek, külföldre menekültek vagy öngyilkosok lettek.⁹⁰

A Lenin-fiúktól tehát senki sem lehetett biztonságban. A szociáldemokraták és a lakosság számára is egyre inkább úgy tűnt, hogy a terrorista alakulat Kun Béla magánhadseregeként jár el. Cserny ugyanis csak Kuntól, vagy esetleg Szamuely Tibortól fogadott el utasítást. Székhelyüket, a Teréz körúti Batthyány-palotát ágyúkkal, gépfegyverekkel és páncélozott járművekkel vették körül annak érdekében, hogy semmilyen ellenőrző személy vagy szerv ne tehesse be oda a lábát.⁹¹

A szervezet kegyetlen tetteinek híre hamar eljutott a szövetségeseihez is, akik követelték Kuntól a szervezet felosztatását. Kisebb összetűzés árán – mely során Kun Béla majdnem rálőtt Csernyre – ez sikerült is, a Lenin-fiúkat a frontra küldték.⁹²

Azonban ezzel nem ért véget a terror. Szamuely továbbra is páncélvonattal – melyet a köznyelv halálvonatnak is nevezett,⁹³ s mely a rendkívüli rögtönítélő törvényszék különvonataként működött⁹⁴ – járta az országot és kivégezte az általa ellenforradalmárnak tartott személyeket. Ezen véres tettek miatt hívták Szamuelyt Robespierre-nek, ténykedését pedig „vörösterrornak”.⁹⁵ Ezt a helyzetet súlyosbította, hogy a Forradalmi Kormányzótanács április 21-én úgy határozott, hogy Szamuely Tibor vezetésével front mögötti bizottságokat nevez ki. Fő céljuk a rend és fegyelem garantálása volt a hadseregben, de valójában ezen jóval túlmenően is intézkedhettek, ráadásul ellenőrizetlenül. A bizottságok és a vezető hatáskörét nem szabályozták

⁸⁴ GERENCSÉR: *i. m.* 189. o.

⁸⁵ SÁRLOS: *i. m.* 127-128. o.

⁸⁶ GYÖRKEI: *i. m.* 366. o.

⁸⁷ ROMSICS: *i. m.* 125. o.

⁸⁸ HAJDU (1969): *i. m.* 131. o.

⁸⁹ GYÖRKEI: *i. m.* 369-370. o.

⁹⁰ GERENCSÉR: *i. m.* 109-110. o., 115. o.

⁹¹ Uo. 205-206. o.

⁹² BENTSUR: *i. m.* 170-174. o.

⁹³ Uo. 170-174. o.

⁹⁴ ZALKA: *i. m.* 137. o.

⁹⁵ BENTSUR: *i. m.* 170-174. o.

részletesen, így Szamuely gyakorlatilag bármit megtehetett, s meg is tett. Nyíltan kijelentette, hogy élni fog a rá bízott hatalommal és kíméletlenül lesújt azokra, akik a proletárdiktatúra ellen tevékenykednek. Ezzel kezdődött meg igazán a terror.⁹⁶

A fegyveres szervek tehát a Tanácsköztársaság alapvető elemeit képezték.⁹⁷ Azonban annak köszönhetően, hogy bázisukat főleg munkások és a régi rendszer hívei adták, hatékonyságuk nem volt megfelelő. A munkások nagy részével az volt a gond, hogy többségük korábban egyáltalán nem harcolt, kiképzésben sem részesült. Ráadásul a fegyveres erők helyzetét nehezítette, hogy az ellátás biztosítása sem volt egyszerű feladat. Gondot okozott a lőszerutánpótlás, az élelmezés, a fegyverekkel való ellátás.⁹⁸ Tehát a sereg komoly problémákkal küzdött, amit csak tovább súlyosított, hogy a harcok miatt a szervek létszáma is jelentősen megfogyatkozott, megfelelő utánpótlás viszont nem állt rendelkezésre. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a proletárdiktatúra katonai ereje összeomoljon, ez pedig nagyban meghatározta az egész Tanácsköztársaság további sorsát.⁹⁹

3. A PROLETÁRDIKTATÚRA BUKÁSA

A Tanácsköztársaság vezetői hiába alakították át az élet szinte minden területét, a rendszer napjai meg voltak számlálva. Körülbelül egy hónapos viszonylagos nyugalom után ugyanis a szövetségesek úgy döntöttek: beavatkoznak a magyarországi helyzetbe. Az intervenció április 16-án, a román hadsereg támadásával indult, április 27-én pedig a csehszlovák és a délszláv csapatok előrenyomulásával folytatódott. Ekkorra a Vörös Hadsereg megszervezése még nem fejeződött be, így ütőképes védekezésről és ellentámadásról nem lehetett szó. A csapatok folyamatos vereségeket szenvedtek, kénytelenek voltak folyamatosan visszavonulni, újabb és újabb területeket feladni. A tartós kudarc hatása a katonák soraiban is érezhető volt: a seregben a bomlás jelei mutatkoztak, a tisztek bizonytalanná váltak, s rendszeresek voltak a szökések is.¹⁰⁰ Ráadásul a Vörös Hadsereg ellátási problémákkal is küzdött: a hátszág élelmiszerkészletei ugyanis kimerültek, amit még tovább súlyosbított a tiszántúli mezőgazdasági területek elvesztése. Általánossá vált az éhezés, az élelmiszerek és használati cikkek hiánya. Így lehetetlen volt a hadsereg számára élelmezést biztosítani. Ám nem csak a mezőgazdaság, hanem az ipar is nehéz helyzetben volt: a gyárak teljesítménye, s ezzel a termelés mennyisége is csökkent. A kisiparosok a nyersanyaghiány és az infláció miatt beszüntették tevékenységüket.¹⁰¹ Így azonban a sereg fegyverrel és lőszerrel való ellátása is akadályokba ütközött.

A katonai válságon kívül a rendszernek egyéb súlyos gondokkal is szembesülnie kellett. Az emberek szeme ugyanis kezdett felnyíltni: ráébredtek, hogy a nagy ígéretekkel előálló Kommunista Párt csak hitegette őket, kijelentései nagy részét nem valósítja meg. Ennek következtében pedig egyre többen elégedetlenkedtek, általános nyugtalanság lett úrrá az ország lakosságán. Egyre csökkent a diktatúra támogatottsága,¹⁰² s egyre többen hangoztatták, hogy a kommunistákat el kell távolítani és a március 21. előtti helyzetet kell visszaállítani.¹⁰³ Országszerte megélnékült az ellenforradalom: jelentős ellenforradalmi csoportok alakultak az országhatáron belül és azon kívül is. A külföldi ellenállók közül kiemelkedett a bécsi közösség, akik létrehozták az Antibolsevista Comitét és fő céljuknak tekintették a Tanácsköztársaság megdöntését. A szervezet tagja volt Bethlen István is. A belföldi ellenállás keretében pedig ellenforradalmi kormányok alakultak például Szegeden és Aradon.¹⁰⁴ Ezen kívül jelentős ellenforradalmi megmozdulások történtek Egerben, Hatvanban, Gyöngyösön, Fehérváron, Devecserben, Csornán, később Múrcsombaton, Szombathelyen, Kőszegen és június 24-én Budapesten is. Ezeket az ellenforradalmi lázadásokat kíméletlenül vérbe fojtották ugyan, ám ez csak tovább szította a Kommunista Párt iránti gyűlöletet. Sőt, kiéleződtek az ellentétek a párton belül is, ami még inkább aláásta a kommunisták hatalmát és tekintélyét.¹⁰⁵

⁹⁶ GERENCSÉR: *i. m.* 108. o., 118. o.

⁹⁷ MÜNNICH: *i. m.* 243. o.

⁹⁸ HAJDU (1969): *i. m.* 141-142. o.

⁹⁹ HETÉS TIBOR: A munkás osztályszervezetek szerepe a Vörös Hadsereg létrehozásában, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest, 336. o.

¹⁰⁰ ZALKA: *i. m.* 90-95. o., 139-140. o.

¹⁰¹ LIPTAI (1979): *i. m.* 277-279. o.

¹⁰² BENTSUR: *i. m.* 131-133. o.

¹⁰³ LIPTAI (1979): *i. m.* 241-242. o.

¹⁰⁴ ROMSICS: *i. m.* 127. o., 129. o.

¹⁰⁵ LIPTAI (1979): *i. m.* 281-298. o., 330-331. o.

Júniusban valamelyest javulni látszott a helyzet: az északi hadjárat során a Vörös Hadsereg sikereket ért el, s jelentős területeket foglalt vissza. Ám a katonák lelkesedését már ez sem adta vissza. Kimerültek a harcokban, kitartásuk és harci szellemük is lehanyatlott. Így amikor a románok a Tiszántúli offenzívára reagálva támadásba lendültek és megindultak Budapest felé, a Tanácsköztársaság sorsa megpecsételődött. A rendszer helyzete minden tekintetben kilátástalan volt: a katonák harcképtelensége, az országban zajló folyamatos ellenforradalmi lázadások, a gazdasági helyzet és a vezetőségen belüli konfliktusok mind a Tanácsköztársaság fenntartása ellen hatottak. Végül augusztus 1-jén délelőtt a tanácskormány elhatározta lemondását,¹⁰⁶ a vezetők – köztük Kun Béla, Landler Jenő, Pogány József és Vágó Béla – pedig elhagyták az országot.¹⁰⁷ A Tanácsköztársaság időszaka véget ért, ám 133 napos fennállása kitörölhetetlen nyomot hagyott maga után.¹⁰⁸

ÖSSZEFOGLALÁS

A Tanácsköztársaság fennállásának rövid ideje alatt igyekezett megszabadulni minden olyan intézménytől, jogszabálytól és szervezettől, amely nem illeszkedett a kommunista ideológia alapján elképzelt, s megvalósítani kívánt világba. Ezt a világot sajátos „rend” jellemezte, a félelem és az önkény „rendje”. A proletárállam vezetői utópikus terveik megvalósítása érdekében mindenre hajlandóak voltak, akarataknak kíméletlen terrorral szereztek érvényt. Az elképzelésekhez való merev ragaszkodás és a megfélemlítés azonban nem hozta meg a kívánt eredményt. A rendszer minden téren súlyos problémákat rejtett magában. Tehát a Tanácsköztársaság 133 napja a magyar történelem vérzivataros időszaka volt, amelyet a kommunista vezetők kényszerítő jellegű intézkedései, kíméletlen terror, határozatlan és önkénynek teret engedő szabályok és merev ideokrácia jellemeztek. Mindezek miatt a proletárdiktatúra elveire, módszereire elrettentő példaként kell tekintenünk, s azokból tanulnunk kell, hiszen csak a múlt hibáiból okulva alakíthatjuk megfelelően jelenünk. Ily-lyes Gyula szavaival élve: „*Aki nem tanul a múltból, elbutítja a jövőt.*”

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] BALOGH SÁNDOR – GERGELY JENŐ – IZSÁK LAJOS – FÖGLEIN GIZELLA: *Magyarország története 1918-1975*, 1986, Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest.
- [2] BENTSUR, EYTAN: *Láng Európa szívében – Kun Béla hatalmának 133 napja – Az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság története*, 2010, K.u.K. Kiadó, Budapest.
- [3] FARKAS ÁDÁM: *Válogatás a modern magyar honvéd-katonai büntető joghistória forrásaiból (1867-1945)*, 2014, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, Győr.
- [4] GERENCSÉR MIKLÓS: *Vörös könyv 1919*, 1993, Antológia Kiadó, Lakitelek.
- [5] GYÖRKEI JENŐ: A Tanácsköztársaság fegyveres karhatalmi szervei, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest, 366-370. o.
- [6] HAJDU TIBOR: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*, 1969, Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- [7] HAJDU TIBOR: *Március huszonegyediké*, 1979, Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- [8] HETÉS TIBOR: A munkás osztályszervezetek szerepe a Vörös Hadsereg létrehozásában, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest, 331-337. o.
- [9] KELEMEN ROLAND: Katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás a polgári és a bolsevik típusú forradalom időszakában, in FARKAS ÁDÁM – KELEMEN ROLAND: *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlat 1867-1944*, 2015, Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiuma, Győr, 83-97. o.
- [10] LIPTAI ERVIN: *A magyar Tanácsköztársaság*, 1979, Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- [11] MUCS SÁNDOR: A Vörös Hadsereg politikai arculata, politikai nevelő munka a vöröskatonák között, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest, 359-363. o.
- [12] MÜNNICH FERENC: *A magyar Tanácsköztársaságról*, 1969, Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- [13] RÉTI LÁSZLÓ: *Így látta az ellenség*, 1969, Gondolat Kiadó, Budapest.
- [14] ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*, 2002, Osiris Kiadó, Budapest.
- [15] SARLÓS MÁRTON: *A magyar Tanácsköztársaság állama és joga*, 1959, Akadémiai Kiadó, Budapest.

¹⁰⁶ Uo. 267-277. o., 316-317. o., 367-378. o., 385-386. o.

¹⁰⁷ BENTSUR: *i. m.* 214-218. o.

¹⁰⁸ ZALKA: *i. m.* 150-159. o.

- [16] SZABÓ LÁSZLÓ: A szocialista hadművészet egyetemese és sajátos vonásai a magyar Vörös Hadsereg stratégiájában és taktikájában, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest, 337-345. o.
- [17] SZAKÁLY SÁNDOR: *Honvédség és tisztikar 1919-1947*, 2002, Ister Szolgáltató, Kereskedelmi és Kiadó Kft, Budapest.
- [18] TISZAY ANDOR – MUNKÁCSI PIROSKA – REMETE LÁSZLÓ (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság röplapjai*, 1959, A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest.
- [19] VÁRY ALBERT: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, 1993, Szegedi Nyomda.
- [20] VÉSZI BÉLA: A Tanácsköztársaság államrendszere, in KÖPECZI BÉLA (szerk.): *A magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója*, 1980, Akadémiai Kiadó, Budapest, 233-241. o.
- [21] ZALKA MIKLÓS: *Mindenkihez! A magyar Tanácsköztársaság története*, 1969, Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1] A Belügyi népbiztos 1. B. N. számú rendelete: A Vörös Őrség felállításáról.
- [2] Forradalmi Kormányzótanács CIX. számú rendelete: Minden dolgozó férfi védköteles.
- [3] Forradalmi Kormányzótanács LXXXIV. számú rendelete: A Vörös Őrség az egyedüli nyomozó testület.
- [4] Forradalmi Kormányzótanács XI. számú rendelete: A munkakényszer és a munkához való jog.
- [5] Forradalmi Kormányzótanács XV/b. K. T. E. számú rendelete: A lakásrekvirálási rendelet.
- [6] Forradalmi Kormányzótanács XXI. K. T. E. számú rendelete: Munkások betegségi és baleseti biztosításának kiépítése.
- [7] Forradalmi Kormányzótanács XXIII. K. T. E. számú rendelete: A Vörös Hadsereg alakításáról.